

สรุปเสวนาวิชาการ ๑๐๐ปี
วันสิ้นพระชนม์:เส็นสถานพระปณิธาน
กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

โดย นาวาเอก ดร.ณัฏฐ์ ทิพนันท์

ครบรอบวันสิ้นพระชนม์ ๑๐๐ ปี
พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
๑๙ พ.ค. ๒๕๖๖

คำนำ

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๖ ครบรอบ ๑๐๐ ปี วันสิ้นพระชนม์ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ และวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๖ (ค.ศ.๒๐๒๓) ครบรอบ ๑๓๐ ปี (๑๓ ทศวรรษ) ของกรณีพิพาท ร.ศ.๑๑๒ กองทัพเรือจึงได้จัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระกรุณา และคุณูปการที่ทรงวางรากฐานกิจการทหารเรือไว้ซึ่งกรมยุทธศึกษาทหารเรือจัดกิจกรรมการจัดเสวนาวิชาการในหัวข้อ “๑๐๐ ปี วันสิ้นพระชนม์: สืบสานพระปณิธานกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งประวัติศาสตร์ร่วมสมัยในยุคที่สยาม (ไทย) เผชิญกับสถานการณ์ความมั่นคงโลกที่มีพลวัตสูงมาก การตื่นรนเข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่เพื่อความอยู่รอด และมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ในบริบทความมั่นคงโลกยุคปัจจุบัน

ความหมายของตราสัญลักษณ์

บทความนี้ขอเริ่มต้นด้วยการอธิบายตราสัญลักษณ์งานครบรอบ ๑๐๐ ปีของกองทัพเรือ ซึ่งเป็นผลงานการออกแบบของนาวาเอกสุพจน์ สารภาพ

แฝงความหมายไว้ในองค์ประกอบ ๖ ส่วน ดังนี้ (๑) ตัวอักษรสีน้ำเงิน คือ สีกองทัพเรือ (๒) ตัวเลข ๑๐๐ คือ ครบรอบปีสิ้นพระชนม์ (๓) รูปพระอาทิตย์ทรงรถ สื่อแทนพระองค์ท่าน (๔) ปลายคลื่นสีแดงตรงเลข ๐ เป็นสีประจำพระองค์ (๕) ๒ ยอดคลื่น คือ พื้นที่ทะเลฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน และ (๖) เกลียวคลื่นด้านท้าย แทนความเคารพศรัทธาในพระองค์ท่านที่ยังเดินหน้าต่อไป

ความมุ่งหมายของการเสวนาวิชาการ

คณะทำงานจัดการเสวนาวิชาการ ในคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจัดกิจกรรมทางวิชาการ จัดกิจกรรมและผลิตสื่อเพื่อการรับรู้ของประชาชน ต่อพระคุณูปการที่พลเรือเอกเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงมีต่อพัฒนาการเสถียรภาพ ความมั่นคง และความปลอดภัยทางทะเลของประเทศไทย นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนทั่วไป และมีภูมิปัญญาที่ตกทอดเป็นมรดกต่อสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน และการที่ทรงเป็นผู้นำทางความคิดทางทหารเรือสู่นาคต

สาระสังเขป

เมื่อสยามตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๕ แผ่นดินรัชกาลที่ ๑ ยังต้องทำศึกติดพันกับพม่าข้างตะวันตก โดยมีเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงของอันนัม (เวียดนาม) จากฝั่งตะวันออกมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เพราะเกิดเหตุกบฏในอันนัม แผ่นดินรัชกาลที่ ๒ ความสัมพันธ์กับอันนัมไม่เกื้อกูลต่อกันนัก แผ่นดินรัชกาลที่ ๓ เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ยาวนานถึง ๓ ปี (พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๗๑) เป็นจุดกำเนิดตำนานคุณหญิงโม (ย่าโม) การสร้างบ้านแปงเมืองในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงการย้ายถิ่นฐานของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งใหญ่มากรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ จนพัฒนาเป็นสังคมไทยที่มีความผสมผสานทางวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้

มีเรื่องสำคัญเกิดขึ้น คือ การกบฏของเจ้านางวงศ์ได้ชักนำให้อันนัมมาเผชิญหน้ากับสยาม จนนำไปสู่สงครามที่เรียกว่า อานามสยามยุทธ ที่กินเวลาถึง ๑๔ ปี (พ.ศ.๒๓๓๔-๒๓๔๘) ซึ่งจบลงด้วยการเจรจาสงบศึก ฝ่ายไทยได้สิทธิสถาปนาภักซ์ตรีย์เขมร ฝ่ายญวนได้รับบรรณาการทุก ๓ ปี ต่อมาภักซ์ตรีย์เขมรได้ไปพึ่งฝรั่งเศสให้แทรกแซงการเมืองระหว่างสยามกับญวน จนตกเป็นดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศสในปี พ.ศ.๒๔๐๕ หนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๓๖๙ สยามได้ทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ และในปี พ.ศ.๒๓๗๕ เริ่มติดต่อกับสหรัฐอเมริกา จึงนับว่าแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกทั้งแง่บวกและลบ

ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังเฟื่องฟู ชาตินิยมอำนาจตะวันตก ได้แก่ ฝรั่งเศส สหรัฐฯ และอังกฤษ แข่งขันกันสำรวจเพื่อตั้งอาณานิคม ขยายดินแดนและอิทธิพลไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย โดยเฉพาะการบังคับให้เปิดตลาดการค้า จีนและญี่ปุ่นก็เผชิญกับอิทธิพลตะวันตก การแผ่อิทธิพลต่อสยามถึงจุดสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ กรณี ร.ศ.๑๑๒ แม้สยามจะรอดพ้นจากหายนะไม่ต้องตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสหรืออังกฤษ แต่ก็สูญเสียอิทธิพลในดินแดนลาว เขมร มอญ และหัวเมืองมลายู โดยสิ้นเชิง เหตุการณ์นี้ทำให้บทเรียนว่า เมื่อถูกชาติที่เข้มแข็งบังคับเอาผลประโยชน์ ต้องดิ้นรนด้วยตัวเองจึงจะอยู่รอดได้ ต้องมีเศรษฐกิจ สังคม และวิถีทางการทูตที่เท่าทันแบบชาติตะวันตก ซึ่งพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (เสด็จเตี่ย) ทรงไปศึกษาในจักรวรรดิอังกฤษ เพื่อกลับมาพัฒนาการป้องกันประเทศทางทะเล วางรากฐานด้านการฝึกศึกษาทางเรือ รวมถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานการปฏิรูปกิจการทหารเรือให้ก้าวหน้าขึ้น

กรณี ร.ศ.๑๑๒ ซึ่งผ่านมารอบ ๑๓๐ ปี เป็นจุดเริ่มต้นการปฏิรูปสยามครั้งใหญ่ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและภูมิภาค ซึ่งต่อมาภายหลังเรียกว่า “จักระเปียบโลก” ด้วยแรงบังคับนั้นสยามจึงต้องเร่ง

เปลี่ยนแปลงทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การทหาร วิทยาการ และ สังคมจิตวิทยา เพื่ออยู่รอดให้ได้ ซึ่งการสร้างอิทธิพลเพื่อจัดระเบียบเป็น หัวใจของการควบคุมผลประโยชน์ ทำให้ชาติมหาอำนาจมีการแข่งขันตลอดเวลาและเปลี่ยนกันขึ้นเป็นผู้นำ ซึ่งในภาวะที่มีการแข่งขันนี้ ผลของการ ปฏิรูปเป็นรัฐสมัยใหม่ทำให้สยามมีเอกราชไม่ตกเป็นอาณานิคมของชาติ มหาอำนาจตะวันตก และยังร่วมมีบทบาทสำคัญกับชาติมหาอำนาจจนมี โอกาสแก้ไขความเสียหายเปรียบ เช่น การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีผลต่อ การแก้ไขสนธิสัญญากับฝรั่งเศสและอังกฤษ อนึ่ง ความวุ่นวาย (Chaos) ภายในประเทศที่เกิดตามมาในภายหลังเป็นอุปสรรคที่ทำให้โอกาสในการ พัฒนา มีผลทำให้สถานะทั่วไปถดถอย โดยในช่วงตั้งแต่ยุติสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนยุติสงครามเย็นนั้น สยาม (ไทย) ที่เคยทรงอิทธิพลในภูมิภาคถดถอย ลงไปอยู่ในกลุ่มประเทศที่ยากจนและด้อยพัฒนา ก่อนที่จะเริ่มการพัฒนา ได้จริงจังอีกครั้งในทศวรรษ ๒๕๓๐

การแข่งขันและขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจซับซ้อนขึ้นทั้งรูปแบบ หนทาง เครื่องมือ และวิธีการ เพราะการรักษาผลประโยชน์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ทำให้สถานการณ์โลกและภูมิภาคเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและมีผลกระทบต่อ สถานการณ์ภายในประเทศ เราต้องศึกษาและเรียนรู้จากอดีตเพื่อเตรียมตัว ให้พร้อมที่จะเผชิญสถานการณ์ซึ่งอาจเป็นคลื่นความหายนะรอบใหม่ ที่สำคัญ คือ การรู้เท่าทัน การมีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ - สังคม - เทคโนโลยี การเป็นชาติที่เชื่อมั่นและพึ่งพาตนเองได้ในการป้องกันประเทศทางทะเล ซึ่งการที่จะสำเร็จได้นั้น มีสาระสำคัญ คือ บุคลากรมีความรู้ มีงบประมาณ ที่เหมาะสม กองทัพมุ่งไปสู่การพึ่งพาตนเองทั้งด้านความรู้ - เทคโนโลยี - อาวุธ - ยุทโธปกรณ์ และสังคมไทยยอมรับคติเรื่อง “กันไว้ดีกว่าแก้” เพื่อ มีกองทัพที่เข้มแข็งไว้ป้องกันการเกิดหายนะ หรือมีเครื่องมือที่จำเป็นไว้ ก่อนเกิดวิกฤตซึ่งจะไม่อาจแก้ไขได้ถ้าไม่เตรียมการไว้ตั้งแต่ยังมีเวลา

เนื้อหาการเสวนาวิชาการ

จัดเสวนาวิชาการ ๓ ครั้ง คุณสายสวรรค์ ขยันยิ่ง พิธีกรรายการ Lightning Talk และรายการจดหมายเหตุรัตนโกสินทร์ ให้เกียรติมาดำเนินการเสวนา โดยแบ่งเป็น ๓ ตอน ตามปริทัศน์ (Paradigm) ที่มีความแตกต่างกัน คือ มูลเหตุปัญหา การดิ้นรนแก้ไข และการสานต่อ มากำหนดประเด็น ได้แก่ (๑) ประเด็นว่าด้วยความมั่นคงในบริบททางประวัติศาสตร์ในยุคก่อน ระหว่าง และหลังจากกรณี ร.ศ.๑๑๒ (๒) ประเด็นว่าด้วยการเข้ารับการศึกษาด้านกิจการทหารเรือ และการทรงงานของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ในระบบและการจัดระเบียบโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่มีผลต่อการพัฒนา กิจการทหารเรือไทยมาจนถึงยุคปัจจุบัน และ (๓) ประเด็นว่าด้วยระบบโลก ระเบียบโลก ระบบความมั่นคงโลก การแข่งขันของชาติมหาอำนาจและความอยู่รอดของประเทศไทยในเวทีการแข่งขันตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๒๐ และทิศทางการสนธิสัญญาทางทะเลในศตวรรษที่ ๒๑ คณะผู้จัดการเสวนา วิชาการได้เชิญวิทยากรครั้งละ ๒ ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญมาร่วมอภิปราย ในประเด็นหลักที่แบ่งไว้ ดังนี้

ครั้งที่ ๑ ตอนที่ ๑ ชื่อตอน “มหาอำนาจที่มีอิทธิพลในเอเชียอาคเนย์ ในยุคร่วมสมัยกรมหลวงชุมพรฯ” จัดขึ้นในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖ ณ รร.นายเรือ บริเวณป้อมเสื่อช้อนเหล็ก เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่การรบ กรณี ร.ศ.๑๑๒ การเสวนาครั้งนี้้นำได้ผู้รับฟัง ไปสัมผัสบรรยากาศที่ชาติมหาอำนาจเข้ามาสร้างอิทธิพลและแสดงบทบาทที่สร้างพลวัตและกำหนดภูมิทัศน์ด้านความมั่นคงในทะเล ครอบคลุมพื้นที่จากนอกฝั่งตะวันตกของอินเดีย ผ่านเอเชียอาคเนย์ ไปถึงเอเชียตะวันออก ตั้งแต่กลางสมัยอยุธยา จนถึง ร.ศ.๑๑๒ ที่มีการพัฒนาวัตถุประสงค์ แนวทาง และวิธีการ เริ่มจากยุคการสำรวจทางทะเล ยุคการตั้งสถานีการค้า จนถึง ยุคล่าอาณานิคม ได้ส่งผลต่อความมั่นคงของสยามตั้งแต่

ปลายแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ที่เป็นมรดกมาสู่ยุคปัจจุบัน โดยมีวิทยากร ๒ ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ชุตินทรานนท์ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาธรรมสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และศาสตราจารย์ ดร.สุรชัย ศิริไกร จาก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเจรจาต่อรอง

ครั้งที่ ๒

ตอนที่ ๒ ชื่อตอน “บทเรียนจากอดีตสู่การพึ่งพาตนเอง” จัดขึ้นในวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๖ ณ พื้นที่พระราชวังเดิม ซึ่งเป็นสถานที่ตั้ง รร.นายเรือ ในยุคแรก นำเสนอแนวความคิด การกำหนดยุทธศาสตร์ การวางรากฐานที่สำคัญที่มีผลต่อกองทัพเรือ และประเทศชาติจนถึงปัจจุบัน ว่ามีพัฒนาการอย่างไรที่จะพึ่งพาตนเองด้านป้องกันประเทศทางทะเล วิเคราะห์เชิงนโยบาย เชื่อมต่อกรณีสำคัญๆ คือ ร.ศ.๑๑๒ – เสด็จเตี้ย – สงครามโลกครั้งที่ ๑ – สงครามโลกครั้งที่ ๒ – ยุทธนาวีเกาะช้าง – สงครามเกาหลี – สงครามเวียดนาม – หลังสงครามเย็น – ต้นศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีวิทยากร ๒ ท่าน คือ พลเรือเอกจุมพล ลุ่มพิกานนท์ อดีตรองปลัดกระทรวงกลาโหม และประธานมูลนิธิศาลกรมหลวงชุมพรหาดทรายสี และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม ผู้อำนวยการบริหารมูลนิธิอาเซียน

ครั้งที่ ๓

ตอนที่ ๓ ชื่อตอน “บทเรียนจากอดีตกับการปรับตัวรับสถานการณ์โลกในปัจจุบัน” จัดขึ้นในวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๖๖ ณ ห้อง วุฒิชัยเฉลิมลาภ อาคารราชนาวิกสภา นำเหตุการณ์เมื่อ ๑๓๐ ปีที่แล้ว จากนโยบายและพฤติกรรมมหาอำนาจในอดีต มาเปรียบเทียบกับการแข่งขันของมหาอำนาจในปัจจุบัน เพื่อชิงการกำหนดระเบียบโลกใหม่ ซึ่งมีผลกับการป้องกันประเทศ

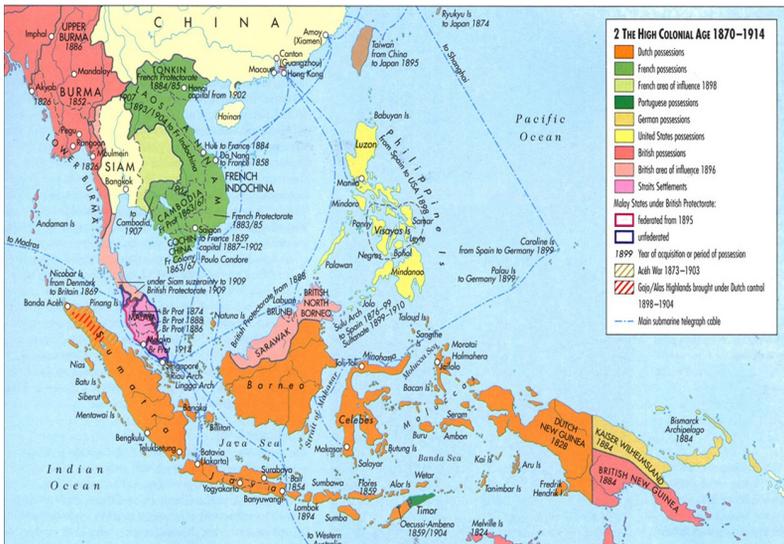
ทางทะเลของไทยทั้งระยะสั้นและระยะยาว และจะนำสาระสำคัญที่ค้นพบในการเสวนาฯ มาใช้เพื่อสื่อสารให้คนไทยเห็นความจำเป็นที่กองทัพเรือจะต้องมีความพร้อมรองรับอนาคตและสังคมไทยในภาพรวมต้องทำอะไร? โดยมีวิทยากร ๒ ท่าน คือ พลเรือเอกคำรณ พิสนเทศยุทธการ อดีตผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ทหารเรือ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ และศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู อดีตคณະบดีคณະบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า

การเสวนาตอนที่ ๑ การขยายบทบาทและอิทธิพลของชาติตะวันตก ที่สร้างพลวัตและภูมิทัศน์ด้านความมั่นคง

**ชื่อตอน : มหาอำนาจที่มีอิทธิพลในเอเชียอาคเนย์ในยุคร่วมสมัยของ
กรมหลวงชุมพรฯ**

เริ่มต้นด้วยการฉายภาพในอดีต ที่ประเทศมหาอำนาจทางทะเลได้เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียและเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะกองเรือของอังกฤษและกองเรือฝรั่งเศสที่มีการพัฒนาจากการตั้งสถานีการค้า ณ เมืองท่าชายทะเลในแถบตะวันออกของอินเดีย ต่อมาขยายอำนาจขึ้นเป็นการตั้งศูนย์กลางการบริหารโพ้นทะเลขึ้นที่เมืองพอนดิเชอร์รี^๑ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกระบบข้อขัดแย้งระหว่างชาวยุโรปด้วยกันเอง และเมื่อมีอำนาจมากขึ้นจึงเข้ายึดดินแดนแล้วจัดตั้งระบบการปกครองดินแดนโพ้นทะเลในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการตั้งอาณานิคมในดินแดนที่ยึดครองได้ โดยมีเหตุการณ์สำคัญด้านความมั่นคงร่วมสมัยในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ สุลต่านไทรบุรียกปืนยิงให้อังกฤษ^๒ พ.ศ.๒๓๓๓ (๑๗๙๐) สงครามพม่า-อังกฤษ ครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๓๖๗-๖๙ (๑๘๒๔-๒๖) การปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.๒๓๖๙-๗๑ (สยาม-ลาว; ๑๘๒๖-๒๘) สงครามอันนัม-สยาม พ.ศ.๒๓๗๔-๘๘ (สยาม-

เวียดนาม; ๑๘๓๑-๔๕) สงครามฝิ่นครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๓๘๓-๘๕ (จีน-อังกฤษ; ๑๘๓๙-๔๒) การปราบกบฏในกัมพูชา พ.ศ.๒๓๘๓ (๑๘๔๐) สงครามพม่า-อังกฤษ ครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๓๙๕-๙๖ (๑๘๕๒-๕๓) การปิดเมืองท่าโยโกฮาม่า พ.ศ.๒๓๙๖-๙๗ (Perry Expedition, สหรัฐฯ-ญี่ปุ่น, ๑๘๕๓-๕๔) สงครามฝิ่นครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๓๙๙-๒๔๐๓ (จีน-อังกฤษ; ๑๘๕๖-๖๐) อังกฤษผนวกอินเดีย พ.ศ.๒๔๐๑ (อังกฤษ-อินเดีย; ๑๘๕๘) สงครามโคชิน-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๘ (ฝรั่งเศส-เวียดนาม; ๑๘๘๔-๘๕) สงครามพม่า-อังกฤษ ครั้งที่ ๓ พ.ศ.๒๔๒๘ (๑๘๘๕) กรณี ร.ศ.๑๑๒ (๑๘๙๓) สงครามจีน-พันธมิตรตะวันตก พ.ศ.๒๔๔๔ (๑๙๐๑) สงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย พ.ศ.๒๔๐๗-๐๘ (๑๙๐๔-๑๙๐๕) สถานะสุดท้ายของรัฐดั้งเดิมในเอเชียเมื่อเผชิญกับอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตก คือ มีเพียง ๓ รัฐ ที่ยังเป็นเอกราช คือ จีน ญี่ปุ่น และสยาม ส่วนที่เหลือต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ดังแสดงในภาพที่ ๑

ภาพที่ ๑ การขยายตัวของอาณานิคมตะวันตก จากปี พ.ศ.๒๔๑๓ - ๒๔๕๗
ที่มา : Mapping Globalization; The High Colonial Age 1870-1914

อังกฤษกดดันให้ทำ “สนธิสัญญาเบาว์ริง” เมื่อ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๓๘๘ และแรงกดดันยังต่อเนื่องมาในแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ คือ เกิดกรณีพิพาทสยาม - ฝรั่งเศส ร.ศ.๑๑๒ เพื่อแย่งสิทธิ์เหนือดินแดนลาวและเขมรที่มีความสัมพันธ์ทางการปกครองแบบดั้งเดิมกันมาตั้งแต่ยุคต้นยุคอยุธยา

ชาติมหาอำนาจยุโรปในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ คือ อังกฤษ และ ฝรั่งเศส ได้พัฒนาเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมแล้ว มีระบบเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และอุตสาหกรรม เหนือกว่าชาติใด ในภาพรวมกล่าวได้ว่า การพัฒนาระบบการค้าทางทะเลของชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มต้นขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งต้องใช้เวลาในการพัฒนานับร้อยปี โดยมีการขยายตัวก้าวกระโดดเป็นบางครั้ง สำหรับสยามนั้น ชาติตะวันตกเริ่มบทบาทในสมัยต้นอยุธยาจากสถานะของการเป็นผู้มาเยือน ยังไม่มีกำลังรบเพียงพอที่จะยึดเมือง รูปแบบความสัมพันธ์จึงเป็นการขอสานสัมพันธ์ไมตรีเพื่อการจัดตั้งสถานีการค้าทางทะเล ซึ่งมีความหมายมากในการส่งสมทุนและกำลังรบ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนบทบาทจากพ่อค้าเอกชนเป็นนักลงทุนที่มีปืนเรือหนุนหลังการเจรจา เพื่อนำไปสู่การตั้งอาณานิคมหรือดินแดนโพ้นทะเล ซึ่งใช้กฎหมายและอำนาจรัฐบาลของตนเองมาทำการปกครอง ส่งผลให้อาณาจักรดั้งเดิมต่างๆ ทั้งในทวีปแอฟริกา ทวีปออสเตรเลีย ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกาเหนือ และ ทวีปอเมริกาใต้ ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกทั้งสิ้น ส่วนประเทศที่เข้มแข็ง เช่น จีน ญี่ปุ่น และสยาม ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญต่อผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและการค้าของชาติมหาอำนาจ เพราะมีฐานอำนาจมาแต่เดิม แม้ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกก็ถูกบังคับด้วย “การทูตเรือปืน หรือการทูตติดอาวุธ” ให้ทำสนธิสัญญาเปิดประเทศเพื่อการค้าระหว่างประเทศ และต้องยอมสละอำนาจเหนือดินแดนที่อยู่ในอิทธิพลไปให้กับมหาอำนาจตะวันตกไปในลักษณะคล้ายคลึงกัน

ในแผ่นดินรัชกาลที่ ๔ ดำเนินนโยบายการปฏิรูปประเทศไปสู่การเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (modernization) ทั้งด้านการเมืองการปกครอง

การทูต เศรษฐกิจและสังคม และการศึกษา โดยจ้างชาวตะวันตกเข้ามา เป็นครูถวายการสอนวิชาการต่างๆ ให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดา จ้างชาวตะวันตกเข้ามารับราชการในตำแหน่งที่สำคัญ การริเริ่มตั้งกิจการ ทหารเรือโดยสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นแม่ทัพเรือ และได้จ้างชาว ตะวันตกเข้ามาเป็นนายทหารเรือ เช่น พระยาชลยุทธโยธิน (Andre du Plessiss de Richelieu) ชาวเดนมาร์กที่รับราชการทหารเรือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๘-๒๔๔๔ ก็ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือ แต่การ พัฒนากิจการทหารเรือเผชิญแรงเสียดทานมาก กำลังอำนาจทางเรือในเวลา นั้นไม่ทัดเทียม ไม่เพียงพอ และไม่ทันเวลาที่จะถ่วงดุลอำนาจหรือต่อสู้กับ กำลังทางเรือของชาติมหาอำนาจ ที่เข้าเผื่ออิทธิพลเพื่อบังคับเอาผลประโยชน์ ทางการค้าและการยึดครองดินแดน การปฏิรูปที่สยามพยายามดำเนินการ นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ร่วมสมัย คือ การปฏิวัติเมจิในญี่ปุ่น สังเกตได้ว่าญี่ปุ่นก้าวกระโดดทางอุตสาหกรรมมากกว่า

กรณี ร.ศ.๑๑๒ หรือการรบที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๓๖ (ค.ศ.๑๘๙๓) นั้นเป็นการรบกับเรือรบของอินโดจีน ฝรั่งเศส ประกอบด้วย เรือ Inconstant เรือ Comete ที่เข้ามาสมทบกับเรือ Lutin ซึ่งจอดอยู่หน้าสถานกงสุลฝรั่งเศสที่บางรักแล้ว เป็นการรบมีความ สำคัญอย่างยิ่งในแง่ความมั่นคง นั่นคือ การแพ้ในการรบนี้ สยามต้องจ่าย ค่าปฏิกรรมสงครามและค่าทำขวัญทหารญวนและฝรั่งเศสที่เสียชีวิตในการรบ ตามที่ฝรั่งเศสเรียกร้อง เกิดความเสียหายต่อเนื่องกับสยามในอีก ๑๐ ปี ต่อมา คือ สยามต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาสละสิทธิ์เหนือดินแดนฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสก็ยึดปากน้ำเมืองจันทบุรีไว้เป็น ประกันในระหว่างบังคับการให้เป็นไปตามสนธิสัญญา และเมื่อถึงเวลาจะ คืนเมืองจันทบุรี ในปี พ.ศ.๒๔๔๗ นั้น ฝรั่งเศสได้เพิ่มข้อเรียกร้องเพื่อเอา เมืองหลวงพระบาง และดินแดนที่ราบลุ่มรอบทะเลสาบเขมรไปอีก นอกจากนี้ ยังส่งผลไปถึงการที่ต้องมอบดินแดน ๔ รัฐในคาบสมุทรมลายู และฝั่งตะวันตก

ของเทือกเขาตะนาวศรีให้แก่อังกฤษ ต้องยอมให้ชาติตะวันตกมีสิทธิทางศาลเหนือดินแดนไทยในวินิจัยข้อพิพาทระหว่างพลเมืองตะวันตก ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นหายนะด้านความมั่นคงที่ทำให้สถานะของสยามซึ่งเคยเป็นรัฐทรงอิทธิพลตกต่ำลง ข้อสังเกตในแง่ความมั่นคงในระยะยาว ก็คือ เมื่อสยามมีความวุ่นวายภายในอย่างต่อเนื่องก็ทำให้ในช่วงเวลาตั้งแต่นั้นจนกระทั่งจบสงครามเย็น สยามยังดิ้นรนอยู่รอดในเวทีโลกได้ในฐานะประเทศเอกราชแต่ในสภาพที่ยังล้าหลังและยากจน

กรณี ร.ศ.๑๑๒ ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ยุทธศาสตร์การป้องกันทางทะเล เนื่องจากการรบนี้เกิดใกล้กับกรุงเทพฯ มากเมื่อกำลังเรือรบอินโดจีนฝรั่งเศสตีฝ่าแนวป้องกันเข้ามาได้ก็ใช้อาวุธจมขู่ได้ถึงกลางกรุงเทพฯ ทันทที จนสยามไม่มีโอกาสต่อรอง เป็นการทำลายผลงานการรบที่สยามได้ชัยชนะทางบกต่อกองกำลังในปกครองของอินโดจีนฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดให้สยามต้องยอมรับพื้นที่ เป็นความเสียหายทางยุทธศาสตร์ที่ประเมินค่าไม่ได้ บทเรียนจากการพ่ายแพ้ในกรณีนี้จึงสะท้อนความจำเป็นยิ่งยวดที่สยามต้องพึ่งพาตนเองได้ในการป้องกันประเทศทางทะเล ซึ่งริเริ่มได้อย่างเป็นรูปธรรมในอีกราว ๗ ปีต่อมา

ในตอนที ๑ สรุปได้ว่า หลังจากเกิดกรณี ร.ศ.๑๑๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงแปรแรงกดดันที่เกิดจากบทเรียนนี้ไปสู่การริเริ่มปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ ทั้งปฏิรูปการปกครอง ปฏิรูประบบการผลิตทางการเกษตร ปฏิรูปวิทยาการ และก่อตั้งวิสาหกิจที่นำสยามเข้าสู่ช่วงแรกของเศรษฐกิจและสังคมอุตสาหกรรม โดยทรงส่งพระราชโอรสและบุตรสามัญชนที่มีสติปัญญาดีไปศึกษาในยุโรปในสาขาวิชาสมัยใหม่ที่เป็นวิชาขั้นสูงหลากหลายสาขา รวมทั้งศึกษาทั้งกิจการทหารบกและกิจการทหารเรือเพื่อกลับมาปฏิรูปประเทศ

การเสวนาตอนที่ ๒ รากฐานทางยุทธศาสตร์ การดีนรวางรากฐาน ที่มีผลต่อกองทัพเรือและประเทศไทย

ชื่อตอน : บทเรียนจากอดีตสู่การพึ่งพาตนเอง

พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ขณะพระชนมายุ ๑๓ ปี ทรงไปศึกษาการทหารเรือที่อังกฤษ โดยทรงออกเดินทางในปี พ.ศ.๒๔๓๖ เข้ารับการศึกษาด้านการทหารเรือในโรงเรียนสอนพิเศษสำหรับเข้าเป็นนักเรียนนายเรือราชนาวีอังกฤษ และทรงเป็นนักเรียนนายเรือคนแรกของโรงเรียนนายเรือไทยที่ได้ไปศึกษาและฝึกงานในเรือรบของราชนาวีอังกฤษ โดยทรงประจำการรับการฝึกในเรือฝึกของราชนาวีอังกฤษ หลังสำเร็จการฝึกงานในเรือรบ ทรงเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนเกี่ยวกับกิจการทหารเรือที่ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ทรงใช้เวลาเพื่อทำการศึกษาวិชาการทหารเรือและวิชาการศึกษาชั้นสูงรวมเวลา ๗ ปี และทรงได้รับพระราชทานยศเรือเอก

เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาเสด็จกลับมาปฏิบัติรับราชการในกองทัพเรือในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ทรงรับพระราชทานยศนายเรือโท (นาวาตรี) ได้รับพระอิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมที่ “กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์” ตำแหน่งเป็น “รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ”

ปี พ.ศ.๒๔๔๙ ขณะทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ ได้มีพิธีกรรมอันสำคัญยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการวางรากฐานกิจการทหารเรือ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาเป็นองค์ประธานเปิดโรงเรียนนายเรือ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๔๙ ณ พระราชวังเดิม โดยกรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ทรงกำหนดวิชาการศึกษาแก่นายทหารเรือ คือ วิชาดาราศาสตร์ ตรีโกณมิติ พีชคณิต เรขาคณิต อุตกศาสตร์ และการเดินเรือ ซึ่งวิชาการเหล่านี้เป็นรากฐานทางภูมิปัญญา ทำให้ทหารเรือไทยมีความรู้เพียงพอที่จะพัฒนากิจการทหารเรือให้ก้าวหน้าต่อไป โดยไม่ต้องพึ่งการจ้างชาวตะวันตกเข้ามาเป็นนายทหารเรือหรือหัวหน้าหน่วย นี่เป็น

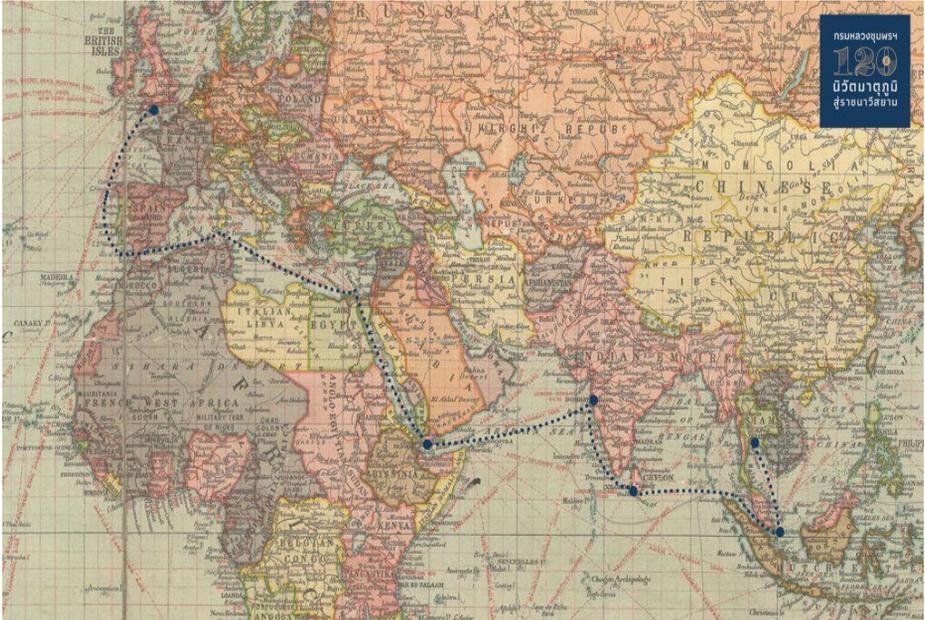
องค์ประกอบที่ทำให้ไทยบรรลุเป้าหมายพึ่งพาตนเองได้ในการป้องกันประเทศทางทะเล ตามพระราชปณิธานและพระปณิธานในการปฏิรูปสยามให้รอดพ้นจากภัยนะที่มาจากมหาอำนาจทางทะเล นอกจากนี้ ทรงเป็นครูสอนนักเรียนนายเรือด้วยพระองค์เอง ทำให้ทรงใกล้ชิดกับนักเรียนนายเรือซึ่งมีฐานะความสัมพันธ์เหนียวแน่นเสมือนพ่อกับลูก

ปี พ.ศ.๒๔๕๐ ทรงตั้งโรงเรียนสำหรับจำทหารเรือ คือ โรงเรียนอาวุธ ขึ้นในสังกัดกรมยุทธศึกษาทหารเรือ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๕๐ (ร.ศ.๑๒๖) เพื่อเป็นแหล่งอบรมนายทหารชั้นประทวนให้มีความรู้และเป็นจำที่ดี ไปปฏิบัติราชการตามเรือและกรมกองต่างๆ โดยคัดเลือกบุตรทหารเรือที่มีความประพฤติดีเข้าเป็นนักเรียนเพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่ตอบโจทย์การบรรลุเป้าหมายพึ่งพาตนเองได้ในการป้องกันประเทศทางทะเล

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ.๒๔๕๔ ทรงออกจากราชการเป็นกองหนุนโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จเข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก จนถึงคราวที่ประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๖๐

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๖๐ อันเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้น ทรงกลับเข้ารับราชการในตำแหน่งจเรทหารเรือ และต่อมาในตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือ ปี พ.ศ.๒๔๖๒ ทรงเป็นหัวหน้าคณะไปจัดซื้อเรือในยุโรป เพื่อนำกลับมาประจำการในกองทัพเรือ ชื่อว่า “เรือหลวงพระร่วง” ทรงเป็นผู้บังคับการเรือที่มีลูกเรือจากนานาชาติ นำเรือข้ามทวีปกลับมายังประเทศไทย เดินเรือออกจากอังกฤษ ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๖๓ ผ่านมหาสมุทรแอตแลนติก ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คลองสุเอซ ทะเลแดง อ่าวเอเดน ทะเลอาหรับ มหาสมุทรอินเดีย ช่องแคบมะละกา และอ่าวไทย ตอนล่าง จนถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๔๖๓ ในยุคที่ยังไม่มีเครื่องช่วยการเดินเรือที่ทันสมัยอย่างปัจจุบัน ต่อมาทรงได้รับการเลื่อนพระอิสริยยศเป็น “กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ สีนหนาม” อนึ่ง เรือรบหลวงพระร่วงนี้มีเรื่องราวการร่วมบริจาคเงินของประชาชนชาวไทยเพื่อซื้อเรือรบ^๕ หลังสงครามโลก

ครั้งที่ ๑ ซึ่งห่างจากกรณี ร.ศ.๑๑๒ มาเพียง ๒๓ ปี บ่งชี้ว่าช่วงนี้การกิจการเรือเริ่มที่จะยืนบนขาของตัวเองได้แล้ว และสถานการณ์โลกในเวลา นั้น ท่าทีของมหาอำนาจก็ยังทุ่มเทกำลังรบกันเพื่อผลประโยชน์

ภาพที่ ๒ แผนที่เส้นทางเดินเรือ เรือหลวงพระร่วง

ที่มา: นิธิ วุฒินพงศ์ และ จิตยา ชีชนะ, 78 วัน เหนือผืนน้ำ ภาพสะท้อนพระปรีชาของกรมหลวงชุมพรฯ บนเรือพระร่วง

ในปี พ.ศ.๒๔๖๕ ทรงขอพระราชทานพื้นที่บริเวณอ่าวสัตหีบสร้างฐานทัพเรือ ไว้ป้องกันประเทศทางทะเล เพราะว่าเป็นอ่าวขนาดใหญ่ มีน้ำลึก และมีเกาะแก่งมาก กำบังคลื่นลม กำบังการตรวจการณ์ของเรือที่แล่นผ่านได้ มีน้ำลึกเหมาะแก่การฝึกใช้ตอร์ปิโด เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับทหารเรือ

ในปี พ.ศ.๒๔๖๖ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ เป็นตำแหน่งสูงสุดในกระทรวงทหารเรือ ทรงลาพักจากราชการเพื่อรักษา

พระราชกรณียกิจจากพระอาการประชวร และสิ้นพระชนม์ลงในวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๖๖ นั้นเอง ณ ตำหนักที่ประทับหาดทรายรี จังหวัดชุมพร

จึงอาจกล่าวได้ว่า การตั้งโรงเรียนจ่า การตั้งโรงเรียนนายเรือ การกำหนดหลักสูตรโรงเรียนนายเรือ และการขอพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งฐานทัพเรือสัตหีบ เป็นรากฐานทางยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเองในการป้องกันประเทศทางทะเลในยุคต่อมา

อนึ่ง บทบาทของกองทัพเรือในเวทีโลกด้านความมั่นคงในสงครามโลกครั้งที่ ๑ คือ การส่งนายทหารเรือไปร่วมปฏิบัติการบนเรือรบของราชนาวีอังกฤษ ได้มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่จะได้แก่ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ และต่อมาในยุคหลังยังได้เข้าร่วมในเวทีโลกด้านความมั่นคงในช่วงรอยต่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เข้าสู่ช่วงสงครามเย็น โดยการส่งกำลังทางเรือเข้าร่วมทำการรบทั้งในสงครามมหาเอเชียบูรพา (๒๔๘๔) สงครามเกาหลี (๒๔๙๓) และสงครามเวียดนาม (๒๔๙๘) สะท้อนให้เห็นว่าในระยะเวลาเพียง ๑๑ ปี หลังจากตั้งโรงเรียนนายเรือ บุคลากรของกองทัพเรือก็สามารถไปมีบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศได้ และเพียง ๓๕ ปี กำลังของกองทัพเรือก็สามารถเข้าร่วมสงครามกับชาติมหาอำนาจได้ และในช่วงปลายของยุคสงครามเย็นที่มีภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ กองทัพเรือโดยนาวิกโยธินได้ร่วมต่อสู้ในยุทธการครั้งสำคัญๆ ที่เป็นการยึดฐานที่มั่นหลักของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในตอนที ๒ สรุปได้ว่า ทรงวางรากฐานการป้องกันประเทศทางทะเล ส่งผลเชิงบวกต่อการรักษาเอกราช และการมีส่วนร่วมในกิจการความมั่นคงระหว่างประเทศกับชาติมหาอำนาจ ซึ่งมีผลดีต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งแม้ยุคสงครามเย็นผ่านพ้นไปแล้ว การแข่งขันกันของมหาอำนาจยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจะมีอยู่ตราบเท่าที่ผลประโยชน์ของแต่ละประเทศยังเป็นเป้าหมายของการแข่งขัน โดยเมื่อเวลาผ่านไปก็มีเปลี่ยนตัวผู้เล่นหลักตามผลแพ้ชนะของการแข่งขันและแรงกดดันของสภาพแวดล้อม

ด้านความมั่นคงของโลกที่เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งกล่าวได้ว่าผู้เล่นในบทบาทมหาอำนาจเดิมในพื้นที่ที่อยู่เลยอินเดียมาทางตะวันออก คือ กองเรือของอังกฤษและกองเรือของฝรั่งเศสที่เคย “สร้างอิทธิพลด้วยการทูตเรือปืน” จนประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวาง ได้เปลี่ยนมาเป็นสหรัฐฯ และพันธมิตรฝ่ายหนึ่ง กับจีนและหุ้นส่วนอีกฝ่ายหนึ่ง ทำการแข่งขันกันอย่างเข้มข้นอีกครั้ง ทำให้ปัจจุบันกำลังเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นกับระบบโลก ระเบียบโลก และระบบความมั่นคงโลกอีกครั้งหนึ่ง

การเสวนาตอนที่ ๓ บทเรียนเมื่อ ๑๓๐ ปีที่แล้ว จะนำมาประยุกต์เพื่อสื่อสารกับคนไทยได้อย่างไร

ชื่อตอน : บทเรียนจากอดีต กับการปรับตัวรับสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน

บันทึกประวัติศาสตร์การสงครามและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ Thucydides บันทึกไว้กว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้วว่า “ผู้เข้มแข็งได้ทุกสิ่งที่ได้ ผู้อ่อนแอทนทุกข์กับสิ่งที่ต้องทำ : The strong enjoy what they can, The weak suffer what they must” บ่งชี้ถึงผลของความอ่อนแอและความเข้มแข็ง ที่มีต่อความเป็นไปของชนชาติและหลังกรณี ร.ศ.๑๑๒ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ฯ ทรงพระนิพนธ์เพลงดอกประดู่ที่มีเนื้อร้องว่า “พวกเราดูรู้ เจ็บแล้วต้องจำ ลับดาบไว้กลาง... เกิดมาเป็นไทยใจร่วมกัน ... สยามเป็นชาติของเรา อย่าให้เขามาย่ำมายี ...” ท่อนนี้ของเพลงดอกประดู่ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความเจ็บปวดในฐานะประจักษ์พยานต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นในวันที่สยามในอดีตขาดการเตรียมด้านการป้องกันประเทศทางทะเล จนไม่เท่าเทียม ไม่เพียงพอ และไม่ทันท่วงทีสำหรับถ่วงดุลกับชาติมหาอำนาจที่เข้ามาแผ่อิทธิพลเพื่อบังคับกอบโกยผลประโยชน์ในเวลานั้น

จาก ๑๓๐ ปีที่แล้ว ถึงวันนี้ คือ กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๖ หรือ เสี้ยวแรกของคริสตศตวรรษที่ ๒๑ ผ่านเหตุการณ์สำคัญยิ่งในแง่ความมั่นคง ๓ ช่วงเวลา คือ สงครามโลกครั้งที่ ๑ สงครามโลกครั้งที่ ๒ และสงครามเย็น

ซึ่งมีการก่อตั้งระบบโลกในแง่ความมั่นคงเรียกว่า ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) โดยมีองค์การสหประชาชาติ (UN) เป็นสถาบันหลัก และมีคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (UNSC) เป็นกลไกที่ใช้อำนาจวินิจฉัยหรือบังคับการ ขึ้นในปี ค.ศ.๑๙๔๕ (๒๔๘๘) มีอายุได้ ๗๘ ปีแล้ว สถานการณ์ความมั่นคงทั่วไปผ่านพ้นยุคการแข่งขันกันของชาติมหาอำนาจเพื่อล่าอาณานิคมแล้ว เราได้เห็นวาทะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และในยุคสงครามเย็น ภูมิภาคอาเซียนและประเทศไทยได้ตกเป็นพื้นที่เป้าหมายการปฏิบัติการรบ ทั้งการปะทะกันโดยตรงระหว่างกำลังรบของชาติมหาอำนาจ การทำสงครามตัวแทน และการทำสงครามปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนการค้าและการเมืองเท่านั้น แต่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แนวคิดด้านยุทธศาสตร์ทะเล และยุทธศาสตร์ทางเรือ ยังร่วมกันเป็นแรงขับที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย การใช้เรือติดอาวุธคุ้มครองเส้นทางการค้า การใช้สลัดหลวงปล้นเรือสินค้าคู่แข่ง การใช้เรือรบบังคับเปิดเมืองทำให้พ่อค้าตะวันตกค้าขายได้ ประวัติศาสตร์ทางทะเลเหล่านี้ได้มีผู้นำนามาพัฒนาขึ้นเป็นทฤษฎีสุมุททานุภาพ ซึ่งใช้อธิบายว่ารัฐชายฝั่งทะเลหรือชาติที่มีพรมแดนติดทะเลจะสร้างความมั่งคั่งจากการค้าทางทะเลด้วยการปกป้องการค้าทางทะเลและเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมเป็นแกนกลาง โดยมีปัจจัยอื่น เช่น การทำเรือที่ก้าวหน้า กองเรือรบที่นำเกรงขาม มีกองเรือเดินทะเลที่เดินทางได้ไกล มีคนที่เก่งทางด้านเรือ มีธุรกิจทางทะเลที่ทำกำไรได้ดี เป็นรากฐานในการสร้างความมั่งคั่ง

ภาพรวมของพัฒนาการทางความคิดด้านความมั่นคงทางทะเลนั้น อาจกล่าวได้ว่ามี ๒ กลุ่มความคิด ได้แก่ สุมุททานุภาพ (sea power) และ สมุทรภิบาล (ocean governance) โดยมีพัฒนาการดังนี้

กลุ่มความคิดสมุทธานุภาพ สามารถศึกษาย้อนกลับไปถึงการต่อสู้ และช่วงชิงอำนาจในการครองทะเล ควบคุมน่านน้ำ เมืองท่า และเส้นทางการค้าทางทะเล ที่มีข้อมูลบันทึกเกี่ยวกับการสงคราม อย่างน้อยตั้งแต่ยุคกรีก ในสงครามเพโลพอนนีเซียน ยุคออตโตมัน ในยุทธนาวีที่เพรเวซา และเลพันโท ผ่านมาในยุคแห่งการสำรวจทะเล ยุคการเป็นเจ้าของทะเลที่มีโปรตุเกส สเปน ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ และสหรัฐฯ เป็นรัฐที่มีอำนาจทางทะเลสูงสุดมาตามลำดับ จนถึงยุคปัจจุบัน ที่เป็นยุคของการใช้เรือรบขับเคลื่อนด้วยพลังงานนิวเคลียร์ และตีดาวุธนิวเคลียร์ โดยมีนักทฤษฎีสมุทธานุภาพคนสำคัญ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ได้แก่ พลเรือตรี อัลเฟรด ที. มาฮาน (ผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพเรือ สหรัฐฯ ดำรงตำแหน่ง ๒ สมัย คือ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๘๖ – มกราคม ค.ศ.๑๘๘๙ และกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๒ – พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๙๓) ผู้เขียน *The Influence of Sea Power upon History: 1660–1783* เสนอทฤษฎีสมุทธานุภาพผ่านแนวคิดการครองทะเลด้วยกำลังรบทางเรือ และเซอร์จูลีเยน คอร์เบตต์ (ค.ศ.๑๘๕๔ – ๑๙๒๒) ผู้เขียน *Some Principles of Maritime Strategy* เสนอหลักการว่าด้วยการควบคุมทะเล และในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ พลเรือโท สแตนฟิลด์ เทิร์นเนอร์ (ผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพเรือ สหรัฐฯ มิถุนายน ค.ศ.๑๙๒๒ – สิงหาคม ค.ศ.๑๙๗๔) ได้เขียนบทความ เรื่อง ภารกิจของกองทัพอเรือสหรัฐฯ แปลงแนวความคิดเกี่ยวกับการครองทะเลและการควบคุมทะเล เป็นการพัฒนากำลังรบและการใช้กำลังรบของกองทัพอเรือ และศาสตราจารย์ เจฟฟรีย์ ทิลล์ (ค.ศ.๑๙๔๕–ปัจจุบัน) ผู้เขียน *Maritime Strategy and the Nuclear Age* เสนอภาพปัจจุบันของมหาอำนาจทางทะเล ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ามีสหรัฐฯ เป็นผู้นำ

กลุ่มความคิดสมุทราภิบาล สามารถศึกษาย้อนกลับไปได้ถึงการแข่งขันอำนาจทางทะเลระหว่างโปรตุเกสกับสเปน ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งทำให้เกิดสนธิสัญญาทอร์เดซิลลาส (Treaty of Tordesillas)

และสนธิสัญญาซาราโกซ่า (Treaty of Zaragoza) ซึ่งเป็นกรอบความตกลง การแบ่งเขตอิทธิพลทางทะเลที่ทั้งสองประเทศสำรวจพบดินแดนและเกาะ ต่างๆ นอกทวีปยุโรป สำหรับใช้เพื่ออ้างสิทธิ์อย่างเป็นทางการเหนือดินแดน นั้น และการริเริ่มวางหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพในการใช้ทะเลเพื่อการเดินเรือ โดย Hugo Grotius (ค.ศ. ๑๕๘๓ - ๑๖๔๕) นักกฎหมายชาวดัตช์ ในหนังสือชื่อ Mare Liberum (the Freedom of the Sea) ซึ่งเป็น รากฐานกฎหมายทะเล คือ อนุสัญญาองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมาย ทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ (United Nations Convention on Law of the Sea 1982) ที่เป็นเสมือน ‘ธรรมนูญทางทะเล’ อยู่ในปัจจุบัน

การแข่งขันเพื่อให้ได้การครองทะเลมีมาตั้งแต่โบราณโดยยังไม่ได้ สูญหายไป เพียงแต่ถูกนำมาต่อยอดด้วยความคิดว่า มนุษย์มีถิ่นฐานบนบก ทำให้การตกลงใจและชี้ขาดต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้จากบนบก ดังนั้น การมี อำนาจทางทะเลย่อมมีเหตุมีผลที่จะเป็นไปเพื่อสนับสนุนกิจการและการ ตกลงใจบนบก ซึ่งในประชาคมระหว่างประเทศยังคงต้องมีกำลังทางเรือ เพื่อสนับสนุนการเจรจาและต่อรองผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม การตกลงใจ และชี้ขาดของมนุษย์ที่จะกระทำกันบนบก ก็ต้องการหลักการพื้นฐานที่มี เหตุมีผลตามบริบทของวิถีชีวิตทางทะเล ดังนั้น หลักการ แนวคิด กฎ กติกา และแนวปฏิบัติสำหรับทะเลที่กำหนดขึ้นเพื่อให้มี ‘สมุทรภิบาล’ ที่มีเหตุ มีผลจึงได้ถูกพัฒนาขึ้นจากรากฐานของสนธิสัญญาตั้งแต่ปลายคริสตวรรษ ที่ ๑๕ และรากฐานความคิดเรื่องเสรีภาพในการใช้ทะเลตั้งแต่ต้นคริสต ศตวรรษที่ ๑๗ โดยทั้งสมุทธานุภาพและสมุทรภิบาล ยังเป็นสิ่งที่จำเป็น ต่อระเบียบโลกและระบบความมั่นคงของโลกในคริสตศตวรรษที่ ๒๑

การศึกษาจากประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่า ตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นต้นมา สงครามไม่ใช่กิจกรรมที่จำกัดเฉพาะถิ่นอีกแล้ว เพราะชาติ มหาอำนาจมีความสามารถในการเคลื่อนย้าย (mobility) นำศึกลงสงคราม ไปได้ทั่วโลก ส่งผลให้สงครามใหญ่ที่เริ่มในยุโรปลุกลามมายังอาเซียน

ซึ่งรวมดินแดนอินโดจีนและประเทศไทยได้จากเหตุของสงคราม (Cause of War) เดียวกัน คู่สงครามจากเดิมที่เป็นการรบระหว่างกลุ่มพันธมิตร (Alliance) ก็ได้ขยายตัวเป็นค่าย (Bloc) ในยุคนี้ จุดปะทุความรุนแรงระหว่างชาติมหาอำนาจมีความใกล้ในทางภูมิศาสตร์กับไทยมากขึ้น นั่นคือ ทะเลจีนใต้ ซึ่งเชื่อมทะเลจีนตะวันออก ช่องแคบไต้หวัน ทะเลฟิลิปปินส์ ตะวันตก ช่องแคบมะละกา รวมถึงอ่าวไทย ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ การเผชิญหน้ากันของชาติมหาอำนาจย่อมมีเหตุการณ์ที่เกินความควบคุม (Spilled-over) ที่กระทบรุนแรงต่อประเทศในภูมิภาค ลักษณะเช่นนี้ทำให้ ภูมิทัศน์ด้านความมั่นคง (Security Landscape) เปลี่ยนไปอย่างมากและการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ เป็นไปแบบมีโทษ (Punitive Aspect) ต่อชาติที่ไม่พร้อมรับมือกับผลกระทบ ไม่พร้อมเอาชนะความท้าทาย หรือไม่สามารถใช้โอกาสจากการเปลี่ยนแปลง

เทคโนโลยีทางทะเล ถือได้ว่าเป็นทั้งตัวทวีกำลัง (Force Multiplier) และตัวเปลี่ยนเกม (Game Changer) ผู้มีเทคโนโลยีย่อมได้เปรียบเสมอ เช่น การทุตเรือปืน ที่เกิดร่วมสมัยกันในจีน ญี่ปุ่น และสยาม คือ ชาติตะวันตกใช้เรือปืนซึ่งถือว่าเป็นเทคโนโลยีสูงกว่าเข้ากดดันไทย จีน และญี่ปุ่น ซึ่งไม่มีเทคโนโลยีที่จะใช้ต่อต้านได้ให้กระทำตามวัตถุประสงค์ เช่น สงครามฝิ่น ครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๓๘๒-๘๕ (อังกฤษ-จีน; ๑๘๓๙-๑๘๔๒) การปิดเมืองท่าโยโกฮาม่า พ.ศ.๒๓๙๖-๙๗ (Perry Expedition, สหรัฐฯ-ญี่ปุ่น; ๑๘๕๓-๑๘๕๔) สงครามฝิ่น ครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๓๙๙-๒๔๐๔ (อังกฤษ-จีน; ๑๘๕๖-๑๕๖๐) กรณี ร.ศ.๑๑๒ (ฝรั่งเศส-สยาม; ๑๘๙๓) สงครามจีน-พันธมิตร ๘ ชาติ พ.ศ.๒๔๔๔ (ยุโรป-จีน; ๑๙๐๑) และกรณีสะพานมาร์โคโปลโล พ.ศ.๒๔๘๐ (ญี่ปุ่น-จีน; ๑๙๓๗) กรณีสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้านมหาสมุทรแปซิฟิก พ.ศ. ๒๔๘๕-๘๙ (สัมพันธมิตร-ญี่ปุ่น; ๑๙๔๑-๑๙๔๕) ที่สหรัฐฯ ทิ้งระเบิดนิวเคลียร์ที่ฮิโรชิมาและนางาซากิของญี่ปุ่น โดยระเบิดเพียง ๒ ลูก ได้ทำลายทิ้งแหล่งอุตสาหกรรมสนับสนุนการสงครามและขวัญกำลังใจอย่างรุนแรง

เป็นผลการทำลายล้างที่เด็ดขาดจนญี่ปุ่นต้องยอมแพ้ในเวลาอันสั้น ทั้งที่สภาพทั่วไปของสงครามที่กำลังดำเนินอยู่ คือ ญี่ปุ่นอยู่ในฐานะเพลี่ยงพล้ำ และถูกกดดันให้ร่นถอยแล้ว ไม่ว่าจะอย่างไรก็ต้องแพ้ จึงเห็นได้ว่าเทคโนโลยีมีคุณค่าในการกำหนดเกมทั้งในทางเศรษฐกิจการสงครามและการได้อำนาจการเมืองในการจัดระเบียบโลกอย่างที่ไม่อาจปฏิเสธได้

ที่กล่าวมาเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าประเทศไทยยังเป็นพื้นที่ผลประโยชน์ที่คู่แข่ง軒軒หาโอกาสที่จะเข้ามาสร้างและขยายอิทธิพล โดยการเข้ามาสร้างอิทธิพลครั้งนี้ได้เปลี่ยนรูปแบบไปจาก “การทูตเรือปืน : Gunboat Diplomacy” เพื่อ “เปิดตลาดการค้า” เป็นรูปแบบใหม่ คือ “ความมั่นคงแบบองค์รวม : Comprehensive Security” เพื่อ “สร้างสถาปัตยกรรมความมั่นคง : Security Architecture” ที่เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจของกิจการข้ามชาติที่หมายถึง การรวมกลุ่มกันภายใต้ความตกลงและนำเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แห่งชาติทุกเรื่องมาอยู่ในกรอบการคิดและความร่วมมือด้านความมั่นคง ที่ชาติมหาอำนาจซึ่งได้ตำแหน่งผู้นำสามารถใช้กำลังอำนาจหรือใช้อิทธิพลที่มีกีดกันคู่แข่ง軒軒ออกไปจากพื้นที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการทหารได้ โดยการผลักดันให้มีความเข้าใจ ความตกลง กฎเกณฑ์ กติกา และแนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ (Rule-based Order) ดังนั้น บทบาทและท่าทีของการทหารเรือที่จะทำหน้าที่ป้องกันประเทศทางทะเลในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ อย่างได้ผลและทันต่อเหตุการณ์ ต้องมุ่งแสวงหาประโยชน์ด้านความมั่นคงทางทะเล และมีความสามารถในการพัฒนาและใช้กำลังอำนาจแห่งชาติผ่านสถาปัตยกรรมความมั่นคง ตามแนวคิด “ความมั่นคงแบบองค์รวม” โดยยึด “การมีความสามารถพึ่งพาตนเองในการป้องกันประเทศทางทะเล” เป็นหลักการ และต้องปรับปรุงตลอดเวลาเพื่อให้เข้มแข็งที่เท่าเทียม เพียงพอ และทัน่วงทีในถ่วงดุลอำนาจกับมหาอำนาจที่เข้าแผ่อิทธิพลเพื่อบังคับแสวงหาประโยชน์ในพื้นที่ทางทะเลของไทย

นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญที่เป็นสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนในยุคปัจจุบัน ยังรวมถึง โลกาภิวัตน์ ทุนนิยมเสรี และ ภูมิปัญญาสิ่งแวดล้อมและกฎหมาย สภาพแวดล้อมเช่นนี้ยังทำให้พื้นที่ผลประโยชน์ทางทะเลของไทยนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงแคในราชอาณาจักรไทย เท่านั้น แต่ยังรวมถึงพื้นที่ผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลซึ่งภาคเอกชนของไทย สามารถไปถึงได้อีกด้วย ผลการศึกษาเกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติ ทางทะเลเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุว่า มีมูลค่ารวมมากกว่า ๒๔ ล้านล้านบาท ซึ่งย่อมมีผู้เล็งเห็นและมุ่งหวังที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ที่สำคัญ คือ ระบบ เศรษฐกิจไทยที่ให้เอกชนเป็นผู้ประกอบการ การค้าระหว่างประเทศที่นำเข้า และส่งออกสินค้าทางทะเลมีส่วนมากกว่าร้อยละ ๙๐ โดยที่น้ำมันเชื้อเพลิง นั้น มีการขนส่งทางทะเลมากกว่าร้อยละ ๘๐ ทำให้การที่จะประเทศก้าวหน้า และรักษาผลประโยชน์ไว้ได้นั้น ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต้องมีความแน่วแน่ ที่จะร่วมมือ ส่งเสริม และให้การปกป้องกันและกันในทุกเวทีแข่งขัน และ ต้องปรับปรุงแนวทางในการป้องกันที่ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

บริบทของการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน ในสภาพแวดล้อมการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนที่ขยายขึ้น ทำให้พื้นที่ผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลของไทยขยาย กว้างขึ้นด้วย และการจะชนะในการแข่งขันดังกล่าวนั้นมีการร่วมมือ การส่งเสริม และการปกป้องกันและกันระหว่างภาครัฐและเอกชน อย่าง แน่วแน่ ดังนั้น “ทหารเรือแห่งศตวรรษที่ ๒๑” จึงต้องเผชิญกับความท้าทาย ในการตีความการป้องกันประเทศทางทะเล ให้ขยายไปรวมถึงการป้องกัน ผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลและพื้นทะเลด้วย ขณะที่ระบบความมั่นคง ได้รับเอาแนวคิด “การป้องกันร่วมกัน : Collective Defense” ที่มีอยู่ ตามกฏบัตรแห่งสหประชาชาติไปสู่การปฏิบัติ ขณะที่โลกกำลังอยู่ในภาวะ ที่กำลังมีการแยกตัวและจัดกลุ่มใหม่ เช่น NATO CSTO เป็นต้น ซึ่งส่งผล ให้การตีความเรื่อง “ยุทธบริเวณ : theater” พื้นที่ปฏิบัติการ “Operation

Areas” และ “ขีดความสามารถที่พึงมี : Required Capabilities” ต้องมีวิธีและสาระที่สอดคล้องตามไปด้วย

การแข่งขันกันของชาติมหาอำนาจกระตุ้นให้ความรุนแรงปะทุขึ้น เช่น การแข่งขันระหว่างค่ายนาโต้กับรัสเซียที่ความรุนแรงปะทุขึ้นในยูเครน และมีสถานการณ์ที่กำลังคุกรุ่นที่ช่องแคบไต้หวันและในทะเลจีนใต้ ซึ่งห่างจากประเทศไทยเพียง ๑ วันเดินเรือเท่านั้น ดังนั้น มุมมองในระดับประเทศ คือ ประเทศไทยต้องมีความสามารถทั้งในการแสวงหาผลประโยชน์ของชาติทางทะเลพร้อมกับการบริหารความสัมพันธ์กับชาติมหาอำนาจให้อยู่ในระดับที่ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยความสามารถในการป้องกันประเทศทางทะเลและป้องกันผลประโยชน์ของชาติทางทะเลของประเทศไทยไม่อ่อนแอจนมหาอำนาจใช้กำลังเข้าบังคับเอาผลประโยชน์ไปข้างหน้าได้ นั้นหมายความว่าเราต้องมีความพร้อมในการป้องกันประเทศทางทะเลที่เข้มแข็ง เท่าเทียม เพียงพอ และทันต่อเวลาในการสร้างดุลยภาพขณะที่ชาติมหาอำนาจเข้ามาเพื่ออิทธิพลเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันให้ได้

การแข่งขันและการแผ่อิทธิพลเพื่อแสวงประโยชน์ของชาติมหาอำนาจยังมีอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนชาติผู้เล่น เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการ ในพื้นที่เดิม คือ ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์/อินโดจีน และในประเทศไทย ขณะที่ “ระเบียบโลก : World Order” ที่ชาติมหาอำนาจร่วมกันสร้างขึ้นไว้เป็นเครื่องมือในการจัดการผลประโยชน์ ป้องกันการที่ชาติใดชาติหนึ่งจะใช้กำลังโดยตรงกับคู่แข่งหรือเหยื่อ และปัจจุบันได้มีการพัฒนาข้อเสนอเกี่ยวกับ “แนวคิดความมั่นคงในองค์กรวม” และ “สถาปัตยกรรมความมั่นคง” อันเป็นการรวมกลุ่มเพื่อ “ความมั่นคงร่วมกัน : Collective Security” โดยมีกรอบความตกลงที่นำเอาสิ่งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติทุกเรื่องมาอยู่ในกรอบการคิด และความร่วมมือด้านความมั่นคง ที่ชาติมหาอำนาจซึ่งได้ตำแหน่งผู้นำสามารถใช้กำลังอำนาจหรือใช้อิทธิพลที่มีกีดกันคู่แข่งกันออกไปจากพื้นที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการทหารได้ โดยการผลักดัน

ให้มีความเข้าใจ ความตกลง กฎเกณฑ์ กติกา และแนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ที่มีกฎเกณฑ์ (Rule-based Order)

การมี “แนวคิดความมั่นคงในองค์กรรวม” และ “สถาปัตยกรรมความมั่นคง” ซึ่งเป็นการรวมตัวกันเพื่อร่วมกันคิดเกี่ยวกับความมั่นคงร่วมกันที่มีแบบแผน (Rule-based & Collective Security) เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้หมายความว่า “นโยบายการทูตเรือปืน” ถูกกำจัดไปแล้วโดยสิ้นเชิง เพราะการที่มีข้อเท็จจริงปรากฏว่าบรรดาชาติมหาอำนาจยังแข่งขันสร้างกำลังรบทางเรื่อนั้น ย่อมมองบนพื้นฐานความเป็นจริงได้ว่า ระดับสถานการณ์ในมิติความมั่นคงทางทะเลได้ย้อนไปช่วงที่บรรดานักลงทุนที่ทำการค้าโพ้นทะเล ยังไม่มีกำลังรบเพียงพอที่จะตีหักเอาผลประโยชน์จากเจ้าของดินแดนได้แบบซึ่งหน้า แต่ความคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ (Globalism) ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง รวมถึง “การลงทุนโดยตรงข้ามชาติ : Foreign Direct Investment (FDI)” นำไปสู่การขยายตัวและขยายอิทธิพลของ “บริษัทข้ามชาติ : Global Company” หรือ “กิจการข้ามชาติ : Global Enterprise” ซึ่งเป็น “สถานประกอบการรูปแบบใหม่” ที่สามารถเติบโตขึ้นได้อย่างต่อเนื่องภายใต้ “สถาปัตยกรรมความมั่นคงสมัยใหม่” การเติบโตภายใต้สถาปัตยกรรมนี้เสมือนการส่งสมกำลัง ซึ่งฝ่ายที่ไม่ส่งสมก็จะอ่อนแอ ซึ่งจะสลายตัวไปเมื่อถูกคุกคาม ขณะที่ฝ่ายส่งสมจะเข้มแข็งขึ้นทีละน้อยตามเวลาที่ผ่านไป หรือเข้มแข็งอย่างก้าวกระโดดในจังหวะที่มีปัจจัยเกื้อกูล ทำให้ภาพสุดท้าย คือ ฝ่ายที่มุ่งมั่นในการส่งสมความเข้มแข็งจะเป็นฝ่ายได้เปรียบเสมอ

การศึกษาเกี่ยวกับผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ระบุถึงมูลค่ากว่า ๒๔ ล้านล้านบาท ก็กล่าวได้ว่าตัวเลขผลประโยชน์เช่นนี้ ย่อมมีผู้เล็งเห็นและมุ่งหวังที่จะเข้ามามีส่วนแบ่ง ดังนั้น การที่จะประเทศก้าวหน้าและรักษาผลประโยชน์ทางทะเลเหล่านี้ไว้ได้นั้น ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต้องมีความแน่วแน่ที่จะร่วมมือ ส่งเสริม และให้การปกป้องกันและกันในทุกเวทีแข่งขัน พร้อมกับปรับปรุงแนวทาง มาตรการ

และกำลังในการป้องกันทางทะเลที่ดีขึ้นอยู่เสมอ หากปล่อยปละละเลย หรือขาดความมุ่งมั่นในการส่งเสริมและพัฒนา ก็จะไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการป้องกันประเทศทางทะเลได้ เพราะแนวทาง มาตรการ และกำลังรบทางเรือที่มีจะไม่เท่าเทียม ไม่เพียงพอ และไม่ทันทั่วถึงที่จะสร้างคุณภาพ ซึ่งเมื่ออยู่ภาวะที่อ่อนแอกว่าและเสียเปรียบทุกด้าน การไม่ยินยอมตามข้อเรียกร้องเป็นเรื่องไร้เหตุผล ผู้เข้มแข็งจึงต้องบังคับให้ได้ผล ดังนั้น ระเบียบโลกสถาปัตยกรรมความมั่นคง หรือความร่วมมือด้านความมั่นคงก็ยับยั้งฝ่ายที่เหนือกว่าไม่ให้บีบบังคับไม่ได้ “หายนะด้านความมั่นคงทางทะเล” เช่นเดียวกับกรณี ร.ศ.๑๑๒ จึงเป็นเรื่องที่เกิดซ้ำได้อีกถ้าปล่อยให้อ่อนแอและเสียเปรียบ

เมื่อเราได้เห็นแล้วว่าปัจจัยสำคัญที่เคยปรากฏในสมัยของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ฯ คือ การแข่งขันของมหาอำนาจ การอยู่ในฐานะเป็นพื้นที่ผลประโยชน์ของประเทศไทย และการส่งเสริมกำลังของชาติมหาอำนาจจากภายนอกยังเป็นจริง ประกอบกับปัจจัยสำคัญที่เป็นสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนในยุคปัจจุบัน ที่รวมถึงโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมเสรี และภูมิปัญญา ทำให้ขนาดของผลประโยชน์แห่งชาติขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล ซึ่งชาติมหาอำนาจสามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยกำลังทางเรือและความสามารถทางเทคโนโลยี ซึ่งต้องสามารถควบคุมให้ดำเนินการตามกฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติ ขณะเดียวกัน เอกชนของไทยก็มีขีดความสามารถในทางการค้า การลงทุน รวมถึงการสำรวจขุดค้นทรัพยากรทางทะเลในดินแดนพื้นทะเลหรือนอกราชอาณาจักรไทย ซึ่งเป็นพันธกรณีที่ภาครัฐต้องให้การปกป้องไม่ให้เสียหาย นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการค้าเสรีนั้น เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงระหว่างประชาคมรัฐสมาชิก ก็มีเงื่อนไขหลายอย่างซึ่งทำให้ห่างไกลจากคำว่า เสรี โดยเป็นไปในลักษณะที่ “การค้าเสรีภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขที่โลกตะวันตก หรือคู่ค้าที่มีอิทธิพล หรือมีอำนาจต่อรองมากกว่าเป็นผู้กำหนดขึ้น”

สรุป

การเข้าใจการแข่งขันของมหาอำนาจเพื่อนำโลกเข้าสู่ยุคสมัยใหม่และการแข่งขันในโลกยุคสมัยใหม่นั้น เราสามารถย้อนไปถึงทัศนะของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ว่า “การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดีอย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เขาอย่างเขา แต่อย่าให้มันถือน้ำมันไปเสียทีเดียว” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงรับช่วงปกครองแผ่นดินในลำดับต่อมาได้ทุ่มเทความพยายามอย่างยิ่ง ที่จะปฏิรูปสยามให้ก้าวทันโลกตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมแล้ว แต่อุปสรรคที่มีในการร่วมกันบริหารราชการของคณะรัฐบาลของสยามในเวลานั้น ส่งผลให้การสร้างความเข้มแข็งเพื่อรับศึกที่จะรบกับศัตรูจากแดนไกล ยังหยุดอยู่ในจุดที่ไม่เท่าเทียม ไม่เพียงพอและไม่ทัน่วงทีที่จะสร้างดุลยภาพกับมหาอำนาจที่เข้ามาแผ่อิทธิพลเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ จนเกิดความสูญเสียอย่างร้ายแรงตามมา และมีผลให้สยามที่เคยทรงอิทธิพลในภูมิภาคนี้ถดถอยลงกลายเป็นรัฐยากจนและล้มหลัง

สาระสำคัญของบทเรียนที่นำมาประยุกต์ใช้สื่อสารกับผู้ฟังในยุคเราคือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากกรณีที่เกิดความเสียหายขึ้นในอดีตและไม่ต้องการให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นซ้ำอีก สามารถสรุปสาระสำคัญเป็น ๖ ข้อ เพื่อสื่อสารกันในวงกว้าง คือ (๑) ชาตินิโหมอำนาจยังมีการแข่งขันกันเพื่อแย่งผลประโยชน์เสมอ (๒) ดินแดนของประเทศไทยยังเป็นพื้นที่แข่งขันของชาตินิโหมอำนาจเพื่อเข้ามาขยายอิทธิพลและแสวงหาผลประโยชน์ (๓) ความเสียหายในอดีตเกิดจากการที่เราไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการป้องกันประเทศทางทะเลได้ (๔) ในการบริหารราชการแผ่นดินที่ผู้มีส่วนร่วมต้องเล็งเห็นโทษภัยที่คุกคามและการทำหายซึ่งก่อตัวมาจากภายนอก (๕) การที่ไม่ลงทุนลงแรงอย่าง

จริงจ้งเพื่อการป้องกันประเทศทางทะเลจะทำให้มีกำลังรบที่ไม่เท่าเทียม ไม่เพียงพอ และไม่ทันที่จะสร้างดุลยภาพกับมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลจะเกิดความเสียหายร้ายแรงตามมา และ (๖) สถาปัตยกรรมความมั่นคงสมัยใหม่ เป็นเสมือนกลไกในการส่งสมกำลัง ขณะที่ฝ่ายส่งสมจะเข้มแข็งขึ้นทีละน้อยตามเวลาที่ผ่านไป หรือเข้มแข็งอย่างก้าวกระโดดในจังหวะที่มีปัจจัยเกื้อกูล ส่วนฝ่ายที่ไม่ส่งสมก็จะอ่อนแอและสลายตัวไปเมื่อถูกคุกคาม ภาพสุดท้าย คือ ฝ่ายที่ส่งสมความเข้มแข็งจะเป็นฝ่ายได้เปรียบเสมอ ดังนั้น หากเราเพิกเฉยกับสาระสำคัญ ๖ ข้อ ตามข้อสรุปทเรียนจากการเสวนานี้ สถานการณ์ที่สร้างหายนะด้านความมั่นคงทางทะเลก็จะย้อนกลับมาเกิดขึ้นได้อีก

บรรณานุกรม

- <https://commons.princeton.edu/mg/the-high-colonial-age-1870-1914/>
<https://hrh-abhakara-120anv-homecoming.com/78-days-of-hrh-abha-on-hrms-prarang/>
<https://www.britannica.com/biography/Auguste-Pavie#ref201973>,
August Pavie.
<https://www.britannica.com/place/Puducherry-union-territory-India>
<https://www.britannica.com/topic/collective-security>
https://www.ciis.org.cn/english/ESEARCHPROJECTS/Articles/202007/t20200715_3587.html
http://www.damrong-journal.su.ac.th/upload/pdf/82_4.pdf
<https://www.globalsecurity.org/military/world/war/franco-siamese.htm>,
Franco-Siamese War, 1983.
<https://www.jstor.org/stable/27800235>
<https://www.jstor.org/stable/45236517>

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1905/reference/frus.frus1905.i0038.pdf>, Treaty between France and Siam for the Delimitation of the Boundary between French and Siamese Territory and for the Establishment of a System of Jurisdictions.

<https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/articles/the-second-empire-and-siam-a-brief-look-at-franco-siamese-relations-during-the-19th-century/>, The Second Empire and Siam: a brief look at Franco-Siamese relations during the 19th century.

<https://www.nsc.go.th/แนวคิดการบริหารจัดการ/>

https://thesiamsociety.org/wp-content/uploads/2011/04/JSS_099_0p_Smithies_CorailFrenchArmyAndSiam.pdf, The French Army and Siam, 1893-1914.

ENDNOTES

๑. พอนดิเชอร์รี (ปัจจุบัน พุดูเชอร์รี) เมืองชายฝั่งตะวันออกของอินเดีย ตั้งขึ้นโดย บ. French East India ในปี พ.ศ.๒๒๑๗ (ค.ศ.๑๖๗๔) ในปี พ.ศ.๒๓๒๑ และ ๒๓๓๖ (ค.ศ.๑๗๗๘ และ ๑๗๘๓) ถูกอังกฤษยึดครอง แล้วส่งคืนให้ฝรั่งเศสในปี พ.ศ.๒๓๕๙ (ค.ศ.๑๘๑๖) หลังจากนั้น ทั้ง ๒ จักรวรรดิ มีการทำความเข้าใจระหว่างกัน
๒. การครอบครองคาบสมุทรมลายูของมหาอำนาจตะวันตก <http://www.cutu.chula.ac.th/triresearch/malau/malau.html>
๓. อานามสยามยุทธ์ <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9640000118115>
๔. Chisholm, Hugh. ed. (1911). "Annam". Encyclopaedia Britannica. Vol. 2 (11th ed.). Cambridge University Press. pp. 61–63.
๕. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม ในวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๗ เพื่อดำเนินการเรียไ้เงินสำหรับจัดหาเรือรบ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าพระยาอภัยราชามาหา ยุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์) เป็นสภานายกและเหรียญกา การนี้ พระราชทานพระ

ราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ๘๐,๐๐๐ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ๔๐,๐๐๐ บาท
พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการออกทุนถวายในงานพระราชพิธีทวิธาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เหลือจากการใช้จ่าย ๑๑๖,๓๒๔ บาท
รวมเงินเรียไร้ทั่วประเทศ เป็นเงิน ๓,๕๑๔,๖๐๔ บาท ๔ สตางค์ (ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม)
